

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Сумська філія

Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Біржова діяльність»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «**БІРЖОВІ УГОДИ**»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 2

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Петровська С.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат наук з державного управління, доцент Дементов В.О.
2. Доцент кафедри маркетингу ННІ бізнесу, економіки та менеджменту
Сумського державного університету, доктор економічних наук, професор
Пімоненко Т.В.

План лекції

1. Характеристика біржового товару.
2. Біржова угода: ознаки, сутність, зміст, класифікація.
3. Угоди з реальним товаром.
4. Ф'ючерсні угоди.
5. Опціонні угоди.

Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

Нормативна література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
4. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
5. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
6. Про товарні біржі: Закон України від 10.12.1991 року № 1956-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>.
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 року № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Основна

1. Дикань В.Л. Біржова діяльність: підручник / В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко, Ю.А. Плугіна. Харків : УкрДУЗТ, 2017. 283 с. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/2404>.
2. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за заг. ред. О.В. Димченко; [О.В. Димченко, О.Д. Панова, В.В. Коненко та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2022. 432 с.
3. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за ред. д.е.н, проф. І.М. Сотник, д.е.н., проф. Л.М. Таранюка. Суми : Університетська книга, 2018. 572 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80114/1/Sotnik_torgivlja.pdf.
4. Основи біржової діяльності: навчальний посібник / М.О. Солодкий, Н.П. Резнік, В.О. Яворська: [за ред. М.О. Солодкого]. К.: ЦП Компринт, 2017. 450 с

Додаткова

1. Біржовий товарний ринок : навчальний посібник / М.О. Солодкий, В.О. Яворська. 2-е видання. К. : ЦП «Компринт», 2017. 482 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/handle/123456789/4348>.
2. Пепа Т.В., Пішеніна Т.І., Лавринович В.В. Біржова діяльність : навч. посібник. К.: Ліра-К, 2016. 540 с.
3. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М.О. Солодкого. Київ: Компринт, 2019. 520 с.
4. Машлій Г., Сороківська О., Зяйлик М. Стан та тенденції розвитку біржової торгівлі на сучасному етапі. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 72-84. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22mhbnse.pdf>.
5. Ніколайчук О.А. Сучасні трансформації глобальної біржової торгівлі. *Торгівля і ринок України*. 2022. № 2(52). С. 118-126. URL: <http://elibrary.donnue.edu.ua/2751/1/%D0%92%D0%B8%D0%BF.%20%E2%84%962%20%2852%29%202022.pdf#page=118>.
6. Березовська Л.О., Кириченко А.В. Державне регулювання біржового ринку капіталу в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2021. №21(49). С. 4-9. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3164/2891>.
7. Кустов В.П. Державне регулювання біржової діяльності в Україні. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 14-15 травня 2020 р. / За заг. редакцією проф. Ткаченко А.М. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 256-258. URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2020/conf/1.1/zbirka_tez.pdf#page=256.
8. Стегней М.І., Михальчинець Г.Т. Загальні аспекти розвитку біржової діяльності в Україні. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: збірник тез доповідей учасників VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, Мукачєво, 23 березня 2023 р. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2023. С. 175-177. URL: http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9878/1/General%20_aspects_%20of_%20the%20_development_%20of_%20exchange%20_activity_%20in_%20Ukraine.pdf.
9. Пономарьова О.Б., Філіппова В.Д. Напрями вдосконалення державного регулювання біржової діяльності в умовах сучасного цифрового суспільства. *Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т. Том 1. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 90-92.
10. Коломієць Н.О. Роль біржової діяльності в боротьбі з корупцією у фінансовій сфері. *Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 лют. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 68-70. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11922>.

11. Шевченко А.А., Кормільцева В.В. Хеджування біржової діяльності. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах*: тези доп. І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 28-29 травня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 551-552.

Інформаційні ресурси

1. <https://www.uх.ua> – Українська біржа.
2. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
3. <https://www.nssmc.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.
4. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.
5. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.
6. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
7. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Характеристика біржового товару

Історично склалося, що торгівля на біржах ведеться за обмеженим числом найменувань товарів, тому що не всякий товар придатний для біржової торгівлі.

В Україні **біржовий товар** – це не вилучений з обороту товар певного роду і якості, допущений біржею до біржової торгівлі. Біржовим товаром не є об'єкти нерухомості, а також інтелектуальної власності у вигляді науково-технічної продукції, творів літератури й мистецтва.

Біржовим є тільки той товар, який відповідає таким **вимогам**:

- масовість, тобто випускається у великому обсязі великим числом виробників і має велику кількість споживачів;
- здатність до стандартизації – відповідає встановленим вимогам до якості, кількості та іншим параметрам, передбаченим чинним законодавством;
- замінність. Масовість та здатність до стандартизації біржових товарів зумовлюють їх взаємозамінність в межах певних груп і видів товарів, наприклад, для фінансових інструментів;
- вільне ціноутворення, тобто біржовими можуть бути лише ті товари, на які справедлива ринкова ціна встановлюється на основі попиту і пропозиції, оскільки інших способів визначення такої ціни на ринку чистої конкуренції, яким є біржовий ринок, просто не існує.

Біржова торгівля в основному ведеться за умови відсутності товарів (за зразками, описами, біржовими стандартами), тому на всіх товарних біржах забезпечується максимальна **стандартизація**. Насамперед це стандартизація за якістю, кількістю, умовами зберігання, транспортуванням товарів, а також за термінами виконання контрактів.

Якість продукції – сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її придатність задовольняти певні потреби відповідно до призначення. До якості біржового товару ставляться особливі вимоги, тому на ф'ючерських біржах і біржах реального товару правилами встановлена базисна якість товару, що

звичайно відповідає найпоширенішому сорту або марці товару. Всі інші марки градуюють за ступенем корисного ефекту.

Базисний сорт і його характеристики являють собою своєрідну біржову пробу, що не має потреби в безпосередньому пред'явленні. Ціна базисного сорту служить основою для вираження ціни інших сортів.

Цінові коефіцієнти за різну сортність дозволяють економічно виразити відмінності великих мас товарів, неоднакових за своїми природними ознаками.

Якщо товар на торгах відрізняється за якістю від стандартного (базисного), то застосовується правило диференціювання товару за рівнем якості з відповідними доплатами або знижками з ціни.

Уявлення про товар і незалежну оцінку якості товару дає сертифікат. Природним продовженням процесу якісної стандартизації є **взаємозамінність**, сутність якої полягає в тому, що сучасні біржові угоди можливі тільки за умови ідентичності товару за складом, властивостями, видом і якістю упаковки, а також маркуванням і розміром партії.

Таким чином, взаємозамінність передбачає можливість знеособлювання товару. Це досягається зведенням своєрідних ознак товару до базисного сорту за допомогою множних коефіцієнтів, що робить всі сорти однаковими (безособовими).

Біржовий стандарт охоплює й така вимога, як **кількість товару**, що пропонується для купівлі - продажу.

На біржах наявного товару його поставляють у строго визначених розмірах і продають у вигляді біржових одиниць, що відповідають або місткості транспортного засобу (наприклад, місткість вагона, баржі й т.п.), або місця за об'ємом і масою. Фактичний розмір продажу (**партія**) повинен бути числом кратним біржовій одиниці. Це означає, що самі партії товару не можуть встановлюватися продавцем або покупцем довільно.

Головний наслідок стандартизації кількісної сторони біржової торгівлі полягає в демонополізації попиту та пропозиції товарів. Під демонополізацією розуміється безглуздість виробництва й споживання некратних біржовій одиниці партій, а отже неможливість висунення особливих вимог щодо кількості й звідси стосовно ціни.

Для активізації обороту біржі торгівлю концентрують таким чином, щоб товар поставлявся лише в певні місяці, наприклад, для сільськогосподарських товарів вибір місяця постачання зв'язаний зі збором урожаю, для інших товарів може бути обраний будь-який місяць поставки.

Біржовий стандарт передбачає також право продавця на вибір місця поставки, тому що покупці повинні чітко знати, де буде проводитися здача-приймання товару за контрактом. Правила біржі дозволяють продавцям поставляти товар лише у визначені місця. Це можуть бути склади, елеватори, банки, які уклали спеціальні угоди з біржею і які відповідають певним вимогам.

Стандартизація дозволяє систематизувати біржовий товар за великими якісними партіями, що значно спрощує біржові операції. Вважається, що стандартизація створює головну ознаку справді біржового товару.

Ще одна вимога, що висувається до біржових товарів, – **масовість**, тобто товар не повинен бути монопольним ні у виробництві, ні у споживанні.

Зосередження на біржі великої чисельності продавців і покупців в один час дозволяє організувати масову реалізацію продукції, уніфіковану відповідно до біржових стандартів.

Це дає змогу найбільш правильно встановлювати попит та пропозицію, а отже сприяє формуванню реальних ринкових цін.

Вимога вільного **ціноутворення** є ще однією необхідною умовою біржового товару. Ціни на біржові товари повинні вільно встановлюватися відповідно до попиту та пропозиції, а також з урахуванням інших факторів (економічних, політичних, соціальних, форс - мажорних).

В ідеалі біржовим повинен бути той товар, який пройшов лише первинну переробку, тобто сировина або напівфабрикат.

У світовій практиці виділяють такі основні класи біржових товарів:

- ✓ речові біржові товари;
- ✓ цінні папери;
- ✓ іноземна валюта;
- ✓ зведені індекси біржових цін (числа, що відображують стан цін на цілу низку біржових активів безвідносно до конкретних видів цих активів, торгівля якими заснована на прогнозуванні зміни цін ринку в цілому);
- ✓ процентні ставки за державними облігаціями, що не фіксуються наперед.

До розряду класичних біржових товарів належать: сільгосппродукція (зерно, м'ясо, худоба та ін.) і продукція їх переробки (цукор, олія тощо), нафта і нафтопродукти, кольорові й дорогоцінні метали, ліс.

Першим біржовим товаром був перець, який як і більшість інших пряностей, досить однорідний, тому на підставі одного випробування можна скласти уявлення про всю партію вантажу. Потім до нього додалися гвоздика, тютюн, кава.

У цілому число товарів, які продаються на товарних біржах, у нашому столітті істотно скоротилося. Наприкінці 19 ст. біржових товарів налічувалося більше 200 найменувань, а тепер об'єктом біржової торгівлі є приблизно 70 видів товарів.

Номенклатура речових біржових товарів традиційно складається із двох груп:

1) *сільськогосподарські й лісові товари і продукти їх переробки (близько 50 видів);*

- ✓ зернові (пшениця, кукурудза, ячмінь, овес, жито);
- ✓ олійсті (ляне й бавовняне насіння, соєві боби, соєва олія, шроти);
- ✓ продукція тваринництва (жива велика рогата худоба, свині, м'ясо, окости);
- ✓ харчосмакові товари (цукор, кава, какао - боби, рослинні олії, яйця, картопля, концентрат апельсинового соку, арахіс, перець);
- ✓ текстильні товари (бавовна, вовна, натуральний і штучний шовк, пряжа, льон);
- ✓ натуральний каучук;
- ✓ лісові товари.

2) *промислова сировина і напівфабрикати (близько 20 видів):*

- ✓ кольорові метали (мідь , олово, цинк, свинець, нікель, алюміній);
- ✓ дорогоцінні метали (золото, срібло, платина, паладій);
- ✓ енергоносії (нафта, бензин, мазут, дизельне паливо).

Фінансові інструменти:

1) Цінні папери та відсоткові ставки:

- а) облігації, зобов'язання та векселі Казначейства США та інших держав Європи та Азії, депозитні сертифікати банків;
- б) акції;
- в) відсоткові ставки: 30-ти денні, LIBOR;
- г) фондові індекси провідних бірж.

2) Валюта:

- а) британський фунт, євро, японська ієна, австралійський та канадський долари, мексиканське песо;
- б) вклади в євродоларах.

3) Похідні фінансові інструменти:

- а) форварди;
- б) ф'ючерси;
- в) опціони.

4) *Гібридні комбінації фінансових інструментів:* наприклад, гібрид процентних та валютних інструментів тощо.

5) *Синтетичні комбінації:* наприклад, опціон на ф'ючерсний контракт з пшеницею, опціон на ф'ючерсний контракт з індексом акцій тощо.

6) *Екзотичні інструменти:* наприклад, ф'ючерс та опціон на погоду, ф'ючерс на своп.

Кожна біржа вправі самостійно встановлювати склад товарів, що виставляються на торги.

Склад біржового товару українських товарних бірж ще не сформувався повністю.

У міжнародній практиці використовується класифікація товарів, побудована на базі Гармонізованої системи опису і кодування товарів (Harmonized Commodity Description and Coding System), яку розроблено спеціалізованою міжнародною організацією в 1988 р. та прийнято Радою митної співпраці. Вона введена більш ніж в 60 країнах світу. Однак для класифікації товарів, що реалізуються на вітчизняних товарних біржах, ця класифікація не підходить через багатоміністерність і зайву деталізацію різновидів, необхідну для купівлі товарів.

2. Біржова угода: ознаки, сутність, зміст, класифікація

Метою проведення біржових торгів є укладання біржових угод.

Біржова угода – зареєстрований біржею договір (угода), що укладається між учасниками біржової торгівлі відносно біржового товару в ході біржових торгів. Змістом біржової угоди є угода сторін про взаємну передачу прав і обов'язків відносно майна, допущеного до обороту на біржі. Біржові угоди здійснюються із застосуванням вільних цін і підлягають обов'язковій реєстрації.

Біржовими визнаються *угоди*, що відповідають наступним критеріям:

- ✓ угода являє собою купівлю-продаж, постачання і обмін товарів, допущених до обігу на даній біржі;
- ✓ учасники угоди є членами біржі;
- ✓ угода зареєстрована не пізніше наступного за здійсненням угоди дня.

Угоди, здійснені на біржі, але не відповідають наведеним ознакам, не є біржовими й біржа не гарантує їхнє виконання.

Угода вважається укладеною з моменту її реєстрації на біржі.

Угоди, які зареєстровано на біржі, не підлягають нотаріальному засвідченню.

На біржі **не підлягають** реєстрації:

- 1) угоди з купівлі-продажу товарів контрактів однією особою безпосередньо або через підставних осіб, що мають своєю метою вплинути на динаміку цін;
- 2) будь-які погоджені дії учасників біржової торгівлі, які мають своєю метою вплинути на динаміку цін;
- 3) будь-які угоди, укладені на основі закритої службової інформації, отриманої від посадових осіб біржі.

Розслідуванням вказаних порушень займається Комітет з правил біржової торгівлі.

Розрізняють правову, економічну, організаційну й етичну сторони біржових угод.

Правова сторона біржових угод стосується дій, спрямованих на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків учасників (контрагентів) таких угод.

Під **організаційною стороною** розуміється встановлення їхніх учасників, видів біржових угод, а також порядку виконання певних дій, що ведуть до укладання біржових угод і відображення їх у конкретних документах.

Економічна сторона визначає мету укладання біржової угоди. Це може бути задоволення конкретних потреб, реалізація біржового товару, встановлення ціни, одержання прибутку, спекуляція і т.д.

З етичної сторони біржові угоди пов'язані із відношенням суспільства до них і біржової торгівлі в цілому, обов'язковим дотриманням біржових законів, традицій, норм і правил поведінки. Етичний аспект відбиває ступінь довіри й бажання інвесторів вкладати свої інвестиції в біржові угоди.

На кожній біржі розроблені спеціальні правила стосовно підготовки й укладання угоди, оформлення укладеної угоди, її виконання, розрахунків по угодах і відповідальності за їхнє виконання і вирішення суперечок.

Обов'язковими параметрами під час укладання угод є:

- ✓ об'єкт операції, тобто найменування і якість біржового товару, що купується або продається;
- ✓ обсяг операції – кількість біржових товарів, яка запропонована для продажу або потрібна для купівлі;
- ✓ ціна, за якою буде укладена угода, й форма оплати за куплений товар;
- ✓ термін виконання угоди, тобто коли продавець повинен поставити, а покупець прийняти біржові товари;
- ✓ розподіл витрат з транспортування, зберігання і страхування товару;

✓ термін розрахунку за угодою, тобто коли покупець повинен сплатити за куплені біржові товари.

Важливою умовою біржової угоди є **ціна** товару.

Клієнт брокерської контори, який доручає укласти угоду, може обумовити (поставити певні вимоги) ціну купівлі (продажу).

Угода може бути укладена:

✓ за поточною ціною біржового дня (ціна, зафіксована в момент укладання угоди - оголошена або встановлена під час аукціону);

✓ за заданою ціною;

✓ за лімітною ціною (в обумовлених межах коливання цін: від і до);

✓ за ціною на певну дату (перший день, другий,....останній день торгу);

✓ за довідковою ціною, зафіксованою на момент відкриття або закриття біржі.

Зміст біржової угоди, за винятком найменування товару, кількості, ціни, місцезнаходження товару й терміну виконання, може бути комерційною таємницею відповідно до біржового статуту й угоди сторін і не підлягати розголошенню. Ця інформація може бути представлена тільки на вимогу органів слідства і суду.

Біржові угоди (крім ф'ючерсних і опціонних, що здійснюються на біржі за спеціальними правилами, затвердженим Біржовою радою) проходять такі етапи:

✓ угода фіксується реєстратором шляхом внесення до протоколу торгів основних параметрів угоди на основі усної заяви сторін про намір укласти угоду;

✓ угода укладається брокером продавця і брокером покупця шляхом оформлення договору купівлі-продажу предмета угоди;

✓ угода реєструється в кліринговому центрі;

✓ угода виконується шляхом проведення розрахунків між сторонами угоди й одержання товару покупцем.

Залежно від способу укладання угоди з біржовими товарами їх поділяють на **затверджені й незатверджені**.

Затверджені угоди не вимагають додаткового узгодження умов або звіряння параметрів угоди, тобто для таких угод життєвий цикл буде включати укладання, кліринг і розрахунки, виконання угоди.

До затверджених відносять угоди, укладені в письмовій формі, комп'ютерні (електронні) і угоди, що мають взаємне узгодження умов і розрахунків за ними.

Незатверджені угоди складаються усно або по телефону, потребують додаткового узгодження умов угоди та розрахунків за ними.

Біржові угоди не можуть відбуватися від імені й за рахунок біржі, оскільки укладання угод є функцією учасників біржових торгів.

У процесі біржового торгу угоди з купівлі - продажу або обміну продукції можуть укладатися між:

✓ двома біржовими посередниками;

✓ біржовими посередниками й відвідувачами;

✓ біржовими посередниками й членами біржі;

Розірвання біржових угод в односторонньому порядку не допускається, за винятком випадків, передбачених законом або договором купівлі-продажу.

Учасники біржової торгівлі в ході біржових торгів можуть здійснювати

угоди, пов'язані з такими умовами.

✓ взаємною передачею прав і обов'язків відносно реального товару (з негайною поставкою або з відстроченим строком поставки) – **угоди з реальним товаром**;

✓ взаємною передачею прав і обов'язків відносно стандартних контрактів на поставку біржового товару – **ф'ючерсні угоди**;

✓ поступкою прав на майбутню передачу прав і обов'язків відносно біржового товару або контракту на поставку біржового товару – **опціонні угоди**.

3. Угоди з реальним товаром

Угоди з реальним товаром на біржі відігравали основну роль у той період, коли самі біржі були центрами міжнародної товарної торгівлі.

Угода з реальним товаром – угода, за якою продавець передає товар покупцям на обговорених в договорі між ними умовах і отримує оплату за нього в момент надходження товару у власність покупця. Така угода не підлягає ліквідації і завершується дійсним переходом товару від продавця до покупця, тобто здаванням - прийманням реального товару на біржовому складі (або права розпорядження ним).

Угоди на реальний товар можна класифікувати за різними ознаками.

Залежно від термінів поставки розрізняють:

- *угоди з негайною поставкою товару, або угоди на наявний товар (угоди «спот» - 15 діб, або „кеш”-5 діб)*

Метою угод з негайною поставкою є фізичний перехід товару від продавця до покупця.

Ознаки угоди на наявний товар:

✓ товар перебуває під час торгу на території біржі в складах, що належать біржі;

✓ товар очікується до прибуття на біржу в день торгу або до закінчення біржового торгу;

✓ товар перебуває в дорозі;

✓ не відвантажений або готовий до відвантаження товар, що перебуває на складі продавця;

Згідно із законодавством України *залежно від умов ознайомлення* з наявним товаром угоди на нього можуть бути укладені:

✓ без попереднього огляду товарів (за зразками, стандартами, за обумовленою середньою або мінімальною якістю товару).

✓ на основі попереднього огляду всієї партії товару або окремих його зразків.

На товарних біржах обладнані спеціальні кімнати або стенди зразків товарів, представлених до торгів. Якщо до торгів пропонуються товари, які внаслідок своїх фізико - хімічних властивостей або великих габаритів не можуть бути представлені на біржі, продавець вказує, де знаходяться ці товари і як покупець може ознайомитись з ними.

Відповідно до контракту за такою угодою продавець реального товару поставляє його на один із складів, затверджених комітетом біржі, у межах

терміну, передбаченого типовим біржовим контрактом. За зданий товар продавець одержує складське (про зберігання) свідоцтво - *варант*, що є товаророзпорядчим документом, за яким здійснюються угоди на біржі та розрахунки. Продавець зберігає варант у своєму банку, і коли настає термін поставки, зобов'язаний надати його покупцю, оплатити вартість зберігання на складі й страховку. Продавець віддає варант покупцю, одержавши від нього чек про оплату товару. За варантом покупець одержує товар з біржового складу.

Оплата товару за угодами на наявний товар може здійснюватися:

- ✓ у момент передачі товару;
- ✓ заздалегідь - у вигляді передоплати;
- ✓ після одержання товару;

При здійсненні таких угод звертають увагу на розподіл витрат по зберігання товару на складі біржі. До здійснення угоди ці витрати оплачує продавець, а після здійснення - покупець.

Виконання угоди починається з моменту її укладання, що унеможливорює біржову гру на коливаннях цін, тому угоди на наявний товар вважаються найбільш надійними. На вітчизняних товарних біржах цей вид біржових угод є переважаючим (особливо „спотові”) і, по суті, являє собою угоди купівлі – продажу оптових партій товарів за допомогою біржі (при її посередництві)

- ***форвардні угоди, тобто угоди з поставкою товару в майбутньому за ціною, зазначеною в контракті в момент укладання.***

Форвардна угода на товарній біржі – це угода на товар певної кількості і якості, що передається продавцем у власність покупця на обговорених сторонами умовах поставки й розрахунків у заздалегідь установлені договором місце й строк у майбутньому (як правило, через 3 або 6 місяців). Така угода являє собою взаємну передачу прав і обов'язків відносно реального товару з відстроченим строком поставки.

Тривалість терміну поставки товару стандартизується для окремих товарів або їх груп, тобто передбачається правилами торгівлі на даній біржі.

Переваги форвардної угоди:

1. Продавець має змогу продати ще незроблений товар за ціною, що покриває витрати на виробництво.
2. Покупець гарантує забезпечення свого виробництва сировиною і матеріалами за прийнятною ціною.
3. Форвардні угоди прискорюють рух товарів, знижують витрати на транспортування, вантажно-розвантажувальні роботи, перевірку якості, витрати на складування продукції, яка буде потрібна лише через кілька місяців.
4. При масовому укладанні форвардних угод формуються майбутні ціни на товари, що визначають стратегію підприємств - виробників з погляду середнього прибутку й споживачів - з погляду витрат.

Форвардні угоди мають і ряд недоліків:

1.3 форвардними угодами пов'язаний ризик втрат через зміну реальної ціни товару до терміну його поставки за контрактом, унаслідок чого один з біржових контрагентів за угодою може зазнати фінансових втрат.

2. Виникає ризик непостачання товару в зв'язку з виробничими умовами, що змінилися, бо форвардна угода укладається на товар, якого, як правило, у

продавця немає в наявності.

До різновидів форвардних біржових контрактів, що не змінюють їх суті, але покликані знизити ступінь ризику контрагентів у біржовій торгівлі, належать такі угоди (рис. 1).

Рис. 1. Види форвардних угод

Угода із заставою – договір, в якому один контрагент виплачує іншому контрагенту в момент укладання договору суму, визначену договором між ними як гарантії виконання своїх зобов’язань. Розмір застави може коливатися від 1 до 100%. Застава може забезпечувати як інтереси продавця, так і інтереси покупця.

а) угода із заставою на купівлю

Платником застави є покупець, застава забезпечує інтереси продавця.

Покупець сплачує продавцеві встановлену суму, що забезпечує вимоги продавця в частині оплати товару, а також неустойок штрафів, пені, відшкодування збитків, пов’язаних з неналежним виконанням контракту покупцем.

У випадку безпідставної відмови або відхилення від оплати товару покупцем застава залишається у продавця. У випадку належного виконання зобов’язання покупцем сума застави може зараховуватися у взаємних розрахунках за згодою покупця;

б) угода із заставою на продаж

Платником застави є продавець, застава забезпечує інтереси покупця.

Під час підписання контракту сторони обмінюються гарантіями поставки й оплати товару. Продавець сплачує покупцеві станову суму, що забезпечує вимоги покупця про сплату неустойок, штрафів, пені, пов’язаних з неналежним виконанням контракту продавцем. У випадку належного виконання зобов’язань продавцем покупець зобов’язаний повернути заставу. У випадку неналежного

виконання зобов'язань продавцем, застава залишається в покупця.

Угода з премією – договір, в якому один з контрагентів на підставі особливої заяви на певний день за встановлену винагороду (премію) одержує право відмовитися від угоди або видозмінити її початкові умови.

Розрізняють прості, подвійні, складні й кратні угоди з премією.

а) проста угода з премією

У цій угоді сторона – платник премії одержує так зване право відступлення, тобто контрагент за сплату раніше встановленої суми відмовляється від виконання контракту в разі його невиконання або втрачає певну суму в разі виконання контракту.

Залежно від того, хто є платником премії, розрізняють угоди з умовним продажем і умовною покупкою.

Угода з умовним продажем зі сплатою премії.

Продавцю за сплату встановленої премії на користь покупця надається право відмовитися від передачі товару (право відходу) без відшкодування покупцеві збитків, які виникли у зв'язку з цим і без сплати неустойки за недоставку. У цьому випадку зобов'язання щодо поставки товару вважаються припиненими за згодою сторін. Про використання права відходу продавець зобов'язаний до закінчення зазначеного строку сповістити покупця.

Премія сплачується незалежно від того, скористався продавець правом відходу чи ні.

Продавець вважає, що йому вигідніше сплатити премію за умовний продаж свого товару і при цьому мати покупця. Якщо до настання строку поставки товару покупцю продавець знайде більш вигідного споживача або ціна товару збільшиться, продавець має право відмовитися від поставки продукції першому покупцю (втративши при цьому премію) і продати більш вигідному споживачу (з врахуванням витрат, тобто премії першого покупця).

Угода з умовною купівлею зі сплатою премії.

Покупцю за сплату встановленої премії на користь продавця надається право відмовитися від прийняття і оплати товару (право відходу) без відшкодування продавцю збитків, які у зв'язку з цим виникають. Про використання права відходу покупець зобов'язаний сповістити продавця до закінчення зазначеного строку.

Позицію покупця можна представити в такий спосіб: вигідніше сплатити премію за умовну купівлю товару і при цьому мати продавця. Якщо до настання строку поставки товару покупець знайде більш вигідного постачальника або ціна товару зменшиться, то він має право відмовитися від купівлі продукції у першого постачальника (втративши при цьому премію). Якщо не знайдеться більш вигідного продавця, то товар буде куплений в обумовленого продавця зі сплатою за товар більше ніж він коштує на величину премії.

Премія в цих випадках обумовлюється як окрема сума від вартості угоди, або як розмір, що враховується у вартості. У першому випадку премія сплачується при укладанні угоди, у другому – сума угоди з умовною купівлею збільшується на розмір премії, а сума угоди з умовним продажем зменшується на величину премії;

б) подвійна угода з премією

Це договір, за яким платник премії одержує право вибору між позицією покупця і позицією продавця, а також право (якщо на це є згода його контрагентів) відмовитися від угоди без відшкодування збитків і сплати неустойок (право відходу).

У цьому випадку зобов'язання з поставки товару вважаються припиненими за згодою сторін. Залежно від вибору позиції сторони приймають на себе обов'язок й несуть відповідальність продавця й покупця за договором поставки.

Премія сплачується незалежно від того, скористався платник премії наданими правами чи ні. Оскільки права платника премії збільшуються при таких угодах удвічі в порівнянні з його правами в простих угодах, величина премії встановлюються також удвічі більше. Премія може враховуватися як величина, окрема від суми угоди, або включатися в суму угоди. При виборі позиції продавця сума, що підлягає сплаті за товар, зменшується на величину премії, а при виборі позиції покупця сума угоди збільшується на суму премії;

в) складна угода з премією

Це договір, що є поєднанням двох протилежних угод з премією, які укладаються однією брокерською фірмою з двома іншими учасниками біржової торгівлі.

Брокерська фірма, яка укладає дану угоду, може бути з одного боку, одержувачем премії, а з іншого - платником, тому угода приймає двоїстий характер. У першому випадку право відходу належить платникові премії, а в другому - даній брокерській фірмі;

г) кратна угода з премією

Це договір, в якому один з контрагентів одержує право (за певну премію на користь іншої сторони) збільшити в декілька разів кількість товару, що підлягає згідно зі змістом угоди передачі або прийому.

Кратні угоди з премією бувають двох видів: угоди з вибором продавця і угоди з вибором покупця.

При укладанні **кратної угоди з вибором продавця** продавцю як платнику премії надається право збільшити кількість товару, що підлягає поставці, в кратне твердому мінімуму число раз, але не більше встановленого в договорі. Про використання права збільшення кількості товару, що підлягає поставці, продавець зобов'язаний до закінчення зазначеного строку сповістити покупця.

При укладанні **кратної угоди з вибором покупця** покупцю як платнику премії надається право оголосити об'єктом покупки більшу кількість товару в кратне твердому мінімуму число раз, але не більше встановленого в договорі. Про використання права збільшення кількості товару, що підлягає прийому, покупець зобов'язаний до закінчення зазначеного строку сповістити покупця.

Премія враховується в сумі угоди, що збільшується при продажі, але виплачується у разі відмови платника, який має право на збільшення кількості предмета передачі або прийому товару. Премія виплачується тільки за прийняту або передану кількість товару;

д) угода з кредитом

Це угоди між брокером і клієнтом, згідно з якими брокер зобов'язується в обмін на товар, запропонований клієнтом, надати йому товар, який цікавить його. З цією угодою брокер звертається в банк, де одержує кредит на здійснення

угоди. Використовуючи кредит, брокер купує на торгах товар, що цікавить клієнта, після цього одержує той товар, що його пропонував клієнт. Отриманий товар, як правило, дефіцитний, брокер самостійно продає його на біржі і повертає кредит банку.

Угода з кредитом дає змогу законно здійснювати чисто бартерні операції. Гроші в цьому разі для клієнта фактично втрачають функцію засобу платежу і служать лише мірою вартості.

4. Ф'ючерсні угоди

Ф'ючерсний контракт – це стандартизована угода на купівлю або продаж конкретного товару, в конкретне місце і час у майбутньому за ціною, встановленою на вільних біржових торгах у централізованому регульованому місці за правилами цього ринку.

Особливістю ф'ючерсного контракту є цілковита стандартизація всіх його параметрів, за винятком ціни, що встановлюється шляхом попиту і пропозиції. Стандартизація ф'ючерсного контракту означає уніфікацію таких його умов, як споживча вартість товару, базисна якість і розмір доплат за відхилення від неї, умови і термін поставки, форма оплати, санкції за порушення умов контракту, порядок арбітражу тощо.

Кожний контракт представлений двома сторонами: покупцем і продавцем. Покупця ф'ючерсного контракту називають стороною, яка має *довгу позицію*, а продавця – стороною, яка має *коротку позицію*. Позиція продавця вважається короткою, тому що він продає товар, яким не володіє. Позиція покупця називається довгою, тому що він укладає угоду на купівлю товару в майбутньому.

Операції за ф'ючерсними контрактами поділяють на *відкриття і закриття, або ліквідацію позиції*. Початкова купівля або продаж ф'ючерсного контракту означає відкриття позиції для продавця чи покупця.

Ф'ючерсні угоди не передбачають обов'язкової поставки товару в термін, обумовлений контрактом. У процесі купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів здійснюються так звані паперові угоди, предметом яких є не товар, а права на нього. Такі контракти можна *ліквідувати* шляхом укладання зустрічної угоди на таку саму кількість товару з тим самим місцем поставки. Учасник біржі, який продав ф'ючерсні контракти, може не виконувати свої зобов'язання, якщо не пізніше певного встановленого терміну купить таку саму кількість таких самих типових контрактів і здійснить залік. Продавець може виконати свої зобов'язання також шляхом поставки товару покупцю.

Суть ф'ючерсної торгівлі полягає в отриманні доходу за рахунок різниці між ціною куплених і проданих контрактів. Для спрощення обігу кожний ф'ючерсний контракт має стандартну, встановлену біржею кількість товару, що називається одиницею контракту. Наприклад, в угодах на зернові (кукурудза, пшениця, соєві боби) на більшості бірж США одиниця контракту становить 5000 бушелів (138,9 т), в угоді на мідь на Лондонській біржі металів – 25 т.

Важливим показником у ф'ючерсному контракті є якість товару. Для стандартизації цього показника у ф'ючерсних контрактах, на відміну від ринку

наявного товару, де зустрічається велика кількість сортів одного товару, у ф'ючерсному контракті декларується окремий сорт цього товару (наприклад, пшениця тверда червоно зерна з вмістом клейковини 27%).

Серед умов ф'ючерсного контракту важливу роль відіграє встановлення терміну, на який дозволяється укласти угоду і поставки. Наприклад, на ф'ючерсному ринку кукурудзи в США торгівля ведеться за п'ятьма позиціями (липень, вересень, грудень, березень, травень).

Важливою характеристикою ф'ючерсного контракту є тривалість його дії, тобто періоду від відкриття торгівлі контрактом на конкретний місяць до закінчення торгівлі цим контрактом. Загалом цей період задекларований на різних біржах по-різному, але в середньому торгівля відкривається за 4-18 місяців до закінчення терміну контракту. На сільськогосподарські товари він обмежується 4-8 місяцями.

Важливим елементом ф'ючерсного контракту є умова поставки. У зв'язку з тим, що на ф'ючерсному ринку працюють тисячі учасників, більшість з яких не зацікавлена в реальному виконанні укладених угод, було вироблено два способи їх ліквідації: перший - укладення зворотної угоди, другий - поставки реального товару. Основна кількість ф'ючерсних контрактів закривається шляхом зворотної угоди і тільки 2% їх завершуються реальною поставкою товару. Для ліквідації зобов'язань за контрактом учасник угоди дає наказ брокеру щодо здійснення зворотної операції:

- ✓ власник довгої позиції - наказ на продаж такого контракту;
- ✓ власник короткої позиції - наказ на купівлю контракту.

Різниця у вартості контракту на момент його укладення і ліквідації становить або прибуток учасника, або збиток, що також списується з його рахунку.

Власник довгої позиції може реалізувати контракт або новому учаснику, який не має зобов'язань на ф'ючерсному ринку, або власнику короткої позиції, який таким способом закриває свою позицію.

Ліквідацію угоди шляхом реальної поставки товару регулює біржа самостійно. Як правило, продавцю дозволяється вибирати конкретний сорт товару, оскільки в контракті обумовлюється можливість поставки кількох сортів вищої і нижчої якості того, що закріплено в контракті. Біржа також встановлює не один, а кілька пунктів доставки, що дає можливість виробнику вибирати залежно від його географічного положення. Всі ці моменти роблять контракти більш привабливими для виробників сільськогосподарської продукції.

Переваги ф'ючерсних контрактів над угодами з реальним товаром полягають у наступному:

1. **Поліпшення планування.** Виробник заздалегідь планує стратегію збуту. Він може звернутися до ф'ючерсних ринків, скориставшись надаваним біржею механізмом фіксування ціни, а продати свою продукцію в найбільш зручний час найкращому покупцеві.

2. **Вигода.** Будь-яка торговельна операція вимагає наявності торговельних партнерів. Ф'ючерсні ринки дозволяють робити покупку й продаж без конкретно названого партнера. При наявності ф'ючерсного контракту і продавець, і покупець мають про запас час, щоб купити або продати товар у майбутньому з

найкращою вигодою, не зв'язуючи себе з певним партнером.

3. Надійність. Більшість бірж має розрахункові палати, через які продавцями й покупцями проводяться всі розрахункові операції. Коли на біржі здійснюється купівля - продаж товару, розрахункова палата має від продавця й покупця відповідне забезпечення цієї угоди. Контракт, реалізований за посередництвом розрахункової палати, у багатьох відносинах надійніше контракту з будь-яким конкретним партнером.

4. Конфіденційність. Особливість ф'ючерсних контрактів – анонімність, якщо вона бажана для продавця і покупця.

5. Швидкість. Більшість бірж, які особливо мають справу з товарами широкого вжитку, може дозволити собі швидку реалізацію товарів без зміни цін. Завдяки цьому торгівля відбувається швидко.

6. Гнучкість. У ф'ючерсних контрактах закладений колосальний потенціал здійснювати їх за допомогою безлічі варіантів операцій. Адже й продавець і покупець має змогу як поставити (прийняти) реальний товар, так і перепродати біржовий контракт до настання строку поставки, що відкриває перспективи широкої і різноманітної варіантності.

7. Ліквідність. Ф'ючерсні ринки мають величезний потенціал для операцій, пов'язаних зі швидким переливом капіталу й товарів, тобто з ліквідністю.

8. Можливість арбітражних операцій. Завдяки гнучкості ринку й певних стандартів для цих контрактів відкриваються широкі можливості. Вони дозволяють вести справи виробникам, покупцям, біржовим посередникам з необхідною гнучкістю операцій і маневреністю політики фірм у ринкових умовах, що змінюються.

Відмінності в умовах форвардних і ф'ючерсних контрактів наведені на рис. 2.

5. Опціонні угоди

Опціонні угоди є логічним продовженням ф'ючерсних угод. Відмінною їх особливістю є те, що об'єктом угод стає зобов'язання (право) купити або продати певну кількість ф'ючерсних або наявних контрактів за заданою ціною протягом обумовленого терміну в майбутньому (тобто відступу прав на майбутню передачу прав і обов'язків щодо біржового товару або контракту на його поставку).

Згідно з іншим визначенням опціон є форвардним або ф'ючерсним контрактом, який може бути припинений до настання терміну його виконання, якщо одна із сторін угоди забажає цього. Сторона, що має переваги у припиненні зобов'язань, є покупцем опціону.

Опціонна угода – особлива біржова угода, що містить умову, відповідно до якого один з учасників (утримувач опціону) здобуває право покупки або продажу певної цінності за фіксованою ціною протягом установленого періоду, виплачуючи іншому учасникові (передплатник опціону) грошову премію за зобов'язання забезпечення при необхідності реалізації цього права. Утримувач опціону може або виконати контракт, або продати його іншій особі.

Форвардний контракт	ОЗНАКИ	Ф'ючерсний контракт
Два конкретні контрагенти	Сторони контракту	Клірингова палата та брокерські контори
За узгодженням сторін	Розмір поставки	Стандартизований
За узгодженням сторін	Якість товару	Стандартизована
За узгодженням сторін	Час поставки	Встановлюється біржею
За узгодженням сторін на момент укладення угоди	Ціна товару	Визначається під час біржових торгів
Контракт закінчується поставкою товару	Виконання контракту	Контракт ліквідується
Відсутній	Гарант угоди	Розрахунково-клірингова палата, внесення маржі
Не обов'язкова	Публікація інформації про угоду	Обов'язкова
Дуже висока	Ймовірність поставки товару за контрактом	Дуже низька
Не переуступається	Вид зобов'язань	Вільно змінюваний
Часто обмежена	Ліквідність	Дуже висока

Рис. 2. Основні характеристики форвардних і ф'ючерсних контрактів

Опціонна премія - ціна опціону, що визначається ринковою конкуренцією, яка складається у процесі торгівлі в біржовій ямі. Опціонна премія - сума грошей, яку сплачує покупець опціону продавцю за право гарантії, що діє в опціоні.

Розмір премії за інших рівних умов залежить від строку закінчення дії опціону: чим він триваліше, тим премія більше. У цьому випадку продавець опціону піддається більшому ризику, а для покупця опціону більший термін дії має більшу страхову цінність, ніж при малому терміні дії опціону.

Об'єктом опціону може бути як реальний товар, так і цінні папери або ф'ючерсний контракт. За технікою виконання розрізняють такі види опціонів:

- ✓ з правом купівлі, або на купівлю (кол-опціон);
- ✓ з правом продажу, або на продаж (пут-опціон);
- ✓ подвійний (дабл-опціон).

Опціон на купівлю дає покупцю опціону право (але не обов'язок) купити особливий ф'ючерсний контракт за спеціальною ціною в будь-який час протягом терміну дії опціону. Покупець опціону на купівлю отримує захист у довгому хеджуванні за допомогою ф'ючерсів, але без відмови від можливої вигоди внаслідок збільшення цін.

Опціон на продаж дає його покупцю право (але не обов'язок) продати ф'ючерсний контракт за відповідною ціною протягом терміну дії цього опціону.

Подвійний опціон - це комбінація опціону на купівлю і на продаж. Дає можливість його покупцю купити чи продати контракт за відповідною ціною.

Він використовується при нестійкій ринковій кон'юктурі, коли неможливо прогнозувати рух цін. Торгівля подвійними опціонами здійснюється лише на біржах Великобританії.

Більшість опціонів припиняють дію у зазначений час протягом місяця, що передує даті настання ф'ючерсного контракту (наприклад, опціон до березневого ф'ючерсного контракту виконується в лютому).

Термін дії опціону строго зафіксований.

Покупець опціону може ліквідувати свою опціонну позицію шляхом продажу такого самого опціону в будь-який час до настання терміну опціону. Він може дочекатися настання терміну дії опціону або запропонувати на продаж свій опціон. Якщо покупець опціону використає своє право отримати особливу ф'ючерсну позицію, протилежну ф'ючерсну позицію за такою ж ціною має вибрати продавець опціону. Тим часом продавець опціону може ліквідувати свою опціонну позицію шляхом купівлі такого самого опціону в будь-який час відповідно до повідомлення Клірингової корпорації. Однак коли йому надіслано попередження про здійснення опціону, він втрачає альтернативу купити інший опціон. Йому автоматично визначають ф'ючерсну позицію, яку він може утримувати або ліквідувати шляхом компенсації ф'ючерсною операцією.

Якщо ф'ючерсні ціни згодом збільшуються, додаткові опціони будуть мати вищу ціну. І навпаки, якщо ф'ючерсні ціни згодом знижуються, додаткові опціони будуть з нижчими цінами виконання.

Ціна, за якою покупець опціону із правом покупки має право купити ф'ючерсний контракт, а покупець опціону із правом продажу - продати ф'ючерсний контракт, називається **ціною виконання**.

Покупець опціону, сплативши премію продавцеві, не повинен проводити ніяких дій, поки не вирішить скористатися опціоном у той момент, коли йому це буде вигідно.

Вигода для покупця опціону на покупку буде тільки в тому випадку, якщо поточні ціни ф'ючерсного контракту по даному товарі будуть вище ціни виконання опціону, при покупці опціону на продаж - якщо ціна ф'ючерсного контракту нижче ціни опціону. У випадку реалізації опціон стає звичайним ф'ючерсним контрактом, а якщо покупець відмовляється від реалізації, то його втрати обмежені розміром сплаченої премії.

У покупців опціонів збитки обмежені розміром премії, а прибуток може бути необмеженим, тобто покупець опціону не піддається фінансовому ризику після того, як сплачена премія.

Продавець опціону одержує премію від покупця і на першу вимогу зобов'язаний продати при опціоні на покупку або купити при опціоні на продаж ф'ючерсний контракт за заздалегідь погодженою ціною.

Таким чином, для продавця опціону прибуток обмежений розміром премії, а збитки можуть бути необмеженими.

Справжня цінність — це сума грошей, яку міг би запропонувати будь-хто у процесі поточної реалізації опціону. Опціонна справжня цінність вимірюється різницею прибутку між ціною виконання опціону і поточною ринковою ціною. Таким чином, опціон на купівлю має справжню цінність, якщо його ціна виконання нижча за поточну ф'ючерсну ціну. Наприклад, якщо опціон на купівлю

соевих бобів має ціну виконання 7,00 дол., а ф'ючерсна ціна становить 8,00 дол., то опціон на купівлю має справжню цінність 1,00 дол. Опціон на продаж має справжню цінність, якщо його ціна виконання перевищує поточну ф'ючерсну ціну. Якщо опціон на продаж соєвих бобів має ціну виконання 7,00 дол., а ф'ючерсна ціна становить 6,75 дол., то опціон на продаж матиме справжню цінність 0,25 дол. Опціон не варто виконувати, якщо він не має справжньої цінності.

Опціон „при грошах” - такий опціон, що має справжню цінність і тому вартий виконання. Його називають „при грошах”, маючи на увазі суму його справжньої цінності. При настанні терміну дії такого опціону його цінність дорівнюватиме цій сумі.

Опціон „без грошей” - це такий опціон на купівлю, коли ф'ючерсна ціна нижча за ціну виконання опціону. Опціон на продаж „без грошей” виникає тоді, коли ф'ючерсна ціна вища за ціну виконання опціону на продаж. Наприклад, якщо ф'ючерсна ціна становить 8,50 дол., а опціон на продаж має ціну виконання 8,00 дол., то він залишається опціоном „без грошей” в сумі 0,50 дол. Опціон „без грошей”, термін дії якого закінчується, не має ніякої цінності, а той, хто його утримує, не матиме ніякої користі від його виконання.

Опціон „при своїх” - це такий опціон, коли ціна його виконання і ф'ючерсна ціна співпадають. Опціон „при своїх” не має справжньої цінності і в цьому плані схожий на опціон „без грошей”. Власник опціону „при своїх” не буде виконувати його і не отримає від нього ніякої користі.

Тимчасова цінність - сума, яку покупці в даний час прагнуть сплатити за отримання опціону, який перевищує будь-яку справжню цінність, але передбачається, що після закінчення певного часу ф'ючерсна ціна зміниться, що стане причиною зниження цінності опціону.

Відколи на ринку діють продавці й покупці, премія, що є сумою тимчасової і справжньої цінності, також відображає ціну, яку прагнуть отримати продавці.

Торгівля опціонами така сама, як і ф'ючерсна торгівля з вимогами очікуваної маржі (прибутку). Покупець опціону сплачує повністю продавцю опціону суму премії. Він не оголошує будь-яку маржу, а змушений зважати на ціни в процесі торгівлі. Тим часом продавець опціону повинен відкрито оголошувати маржу, як і кожний учасник ф'ючерсного ринку, що страхує себе від несприятливих змін ціни. Це відбувається тому, що продавець опціону „при грошах” завжди стикається з можливістю виконання опціону проти нього і, отже, його маржа відображає потенційні збитки, пов'язані зі щоденним базисом.

Варіанти використання опціонів необмежені (самостійні операції із самими опціонами, комбінації з іншими опціонами, з ф'ючерсними контрактами, з угодами на ринку реального товару).

Комбінація опціонів, при якій одночасно відкриваються дві протилежні позиції на той самий вид опціону з тим самим активом - операційний спред.

Операційний спред - одночасна покупка й продаж опціонів одного типу, але за різними базисними цінами або з різним періодом до моменту закінчення опціону й (або) за різними базисними цінами і з різним періодом.

Розрізняють вертикальний, горизонтальний і діагональний операційні спреди.

Вертикальний операційний спред – два опціони одного типу й з однаковим періодом до моменту закінчення опціону, але укладених за різними базисними цінами.

Горизонтальний операційний спред – два опціони одного типу (наприклад, продаж опціонів на продаж і покупка опціону на продаж), що укладають по одній базисній ціні, але з різними періодами до закінчення опціонів.

Діагональний операційний спред включає елементи як вертикального так і горизонтального операційних спредів, наприклад одночасна покупка опціону на покупку ф'ючерсного контракту на пшеницю з поставкою в березні за ціною 200 дол./т і продаж опціону на покупку ф'ючерсного контракту на пшеницю з поставкою в липні за ціною 210 дол./т.

Стелажна угода – комбінація опціонів на покупку й на продаж на той самий актив з однієї й тією же ціною й датою виконання, причому учасник ринку займає або обидві довгі, або обидві короткі позиції. Покупець очікує різкої зміни курсу активу в невідомому напрямку, а продавець розраховує на невеликі коливання курсу. Покупець платить дві премії.

Стенгл опціонів являє собою сполучення опціонів на покупку й на продаж на той самий актив, з тим самим строком закінчення контракту, але з різними цінами виконання. Дана комбінація краща, ніж стелаж для продавців опціонів, тому що дає змогу дістати прибуток у більш широкому діапазоні зміни цін активу.

Стреп – комбінація з двох опціонів на покупку й одного опціону на продаж з однаковими строками виконання. По всіх опціонах учасник операції займає ту саму позицію або коротку, або довгу. Покупець звертається до стрепу, якщо думає, що ціна активу з більшою ймовірністю піде вгору, ніж вниз.

Стрип – комбінація, що складається з одного опціону на покупку й двох опціонів на продаж з однаковими датами закінчення контрактів. Ціни виконання однакові або різні. Учасник операції займає ту саму позицію по всіх опціонах (коротку або довгу). Стрип використовується, коли більш ймовірне зниження ціни активу, ніж підвищення.